

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÜYELERİNİN KATMA DEĞERİ YÜKSEK ÜRÜN İHRACATINDAKİ UZMANLAŞMA DÜZEYLERİ

Elif Tuğçe BOZDUMAN¹

Birol ERKAN²

ÖZET

Son yıllarda küresel bazda giderek önemi artan Şanghay İşbirliği Örgütü, bünyesinde barındırdığı ülkeler ile Dünyanın önemli entegrasyonları arasında yerini almaya başlamıştır. Örgüt oluşum olarak yeni kurulmuş olsa da, kısa süre içerisinde kat ettiği yol bakımından hatırı sayılır bir entegrasyon olmayı başarmıştır. Ayrıca örgüt birçok ülke açısından (özellikle ihracat çeşitlendirmesine giden ülkeler bakımından) yeni bir pazar konumuna gelmiştir. Bu nedenle, söz konusu örgütün ihracattaki uzmanlaşma düzeyinin hangi seviyede olduğunu belirlemek oldukça önemlidir. Bu bağlamda, çalışmada, Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin 2000 ile 2016 yılları arasındaki ihracat uzmanlaşma düzeylerinin (rekabet güçlerinin) belirlenmesi amaçlanmıştır. Örgüt üyelerinin ihracatındaki uzmanlaşma düzeylerinin ölçülebilmesi maksadıyla; Balassa Endeksi, Vollrath Endeksi, Net Ticaret Endeksi, İhracat-İthalat Oranı Endeksi, Lafay Endeksi, Ticaret Dengesine Katkısı Ölçen RCA Endeksi kullanılmıştır. Ayrıca, Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin katma değeri yüksek (inovatif) ürün grubu ihracatındaki uzmanlaşma düzeyi SITC Teknoloji Sınıflandırması bazında analiz edilmiştir. Çalışmada hesaplanan endeks değerleri birbirleriyle paralellik göstermiştir. Bu eksende, çalışmada elde edilen sonuçlar, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üye ülkelerin ağırlıklı olarak emek ve hammadde yoğun ürünlerin ihracatında uzmanlaşmış olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, Şanghay İşbirliği Örgütü üyeleri katma değeri düşük ve inovatif olmayan ürünlerin ihracatında uzmanlaşmıştır. Çin'in belli başlı inovatif ürün ihracat üstünlüğü dışında Şanghay ülkelerinin katma değeri yüksek ürünlerin ihracatında rekabet gücü bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şanghay İşbirliği Örgütü, Uzmanlaşma, Rekabet Gücü, Lafay Endeksi, Ticaret Dengesine Katkısı Ölçen RCA Endeksi

SPECIALIZATION LEVELS IN HIGH VALUE ADDED PRODUCT EXPORT OF SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION MEMBERS

ABSTRACT

The Shanghai Cooperation Organization, which has become increasingly important on a global basis in recent years, has begun to take its place among the world's important integrations with the countries it hosts. Even though the organization was newly established as a formation, it has become a considerable integration in terms of the road it has taken in a short time. In addition, the organization has emerged as a new market in terms of many countries (especially in terms of export diversification). For this reason, it is very important to determine at what level the specialization level in the export is in question. In this context, it is aimed to determine the export specialization levels (competitiveness) of the members of the Shanghai Cooperation Organization between 2000 and 2016. For the purpose of measuring the level of specialization of exportation of the members of the organization; Balance Index, Vollrath Index, Net Trade Index, Export-Import Ratio Index, Lafay Index and Index of Contribution to the Trade Balance (CTB) are used. In addition, the level of specialization of exports of high value-added (high-tech, innovative) product group members of the Shanghai Cooperation Organization has been analyzed on the basis of the SITC Technology Classification. According to the results obtained, The results of this study show that the member countries of the Shanghai Cooperation Organization are mainly specialized in exports of labor and raw materials intensive products. In other words, members of the Shanghai Cooperation Organization specialize in exporting low added value products. Except for China's major innovative product export superiority, there is no specialization and competitiveness in the export of high value-added products of Shanghai countries.

Keywords: Shanghai Cooperation Organization, Competitiveness, Specialization, Lafay Index, Index of Contribution to the Trade Balance (CTB)

¹ Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD, tugcebozduman@gmail.com

² Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, birol.erk@usak.edu.tr

1.Giriş

Bu çalışmayla birlikte, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üye ülkelerin küresel pazarlardaki rekabet gücünün sektörel bazda SITC Rev. 3, 2 haneli ürün kapsamında ele alınarak, ortaya koyulması amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçların, Türkiye'nin sözü edilen pazar ile farklılıklarını ve olası işbirliği durumunun başarı şansını ortaya koymuş olacağı şüphesizdir. Türkiye'nin sadece AB pazarına bağımlı olmaması gereği önemle vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, alternatif pazar arayışları içerisinde en önemli ve güçlü pazar olarak söz konusu örgüt son zamanlarda üzerinde en fazla durulan hususlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın amacı; örgüt üyelerinin, ihracat performanslarının sektörel bazda ve ürün grubu bazında, açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük katsayıları hesaplanarak belirlenmesidir. Bununla birlikte, Şanghay İşbirliği Örgütü üyelerinin ihracatları ve dünya ihracatı içindeki paylarının artmasına etki eden unsurların, sektörlerin açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükleri bağlamında ortaya koyulması da amaçlanmıştır. Tacikistan ve Özbekistan veri kısıtı nedeniyle analize dahil edilememiş, bu nedenle çalışmada kapsam dışı bırakılmıştır.

2.Şanghay İşbirliği Örgütü

İlk olarak 1996 yılının Nisan ayında Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile sınır anlaşmazlıklarını çözmek amacıyla Şanghay Beşlisi adıyla kurulmuştur. 2000 yılından itibaren Şanghay Beşlisi bölgesel güvenlik, politik, ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla birçok anlaşma imzalamıştır (Azarkan, 2009). Şanghay Beşlisi'ne 15 Haziran 2001'de Özbekistan'ın üyeliğe kabul edilmesi ile bu bölgesel kuruluşun adı Şanghay İşbirliği Örgütü olarak değiştirilmiştir. Çin'in sınırının bulunmadığı Özbekistan'ın bu örgüte katılımıyla ilk etapta sınır sorunlarının çözülmesine yönelik olarak kurulan örgüt bunun da ötesinde misyonlar yükleneyeceğinin sinyalini vermiştir. Bu durum da söz konusu örgütün daha kalıcı ve köklü bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir (Çolakoğlu, 2004).

Örgüt, hali hazırda Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Hindistan ve Pakistan olmak üzere 8 üye devletten oluşmaktadır. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün; Afganistan, Belarus, İran ve Moğolistan olmak üzere 4 gözlemci üyesi vardır. Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya Krallığı, Nepal, Türkiye ve Sri Lanka olmak üzere 6 diyalog ortağı bulunmaktadır. Örgütün resmi dili Çince ve Rusçadır (SCO, 2017).

Şanghay İşbirliği Örgütü hızlı bir şekilde kurumsallaşmış, petrol ve doğal gaz vb. enerji kaynaklarıyla, önemli geçiş güzergâhlarıyla, büyük bir pazar ve üretim yeri olma gibi birçok özelliği içinde barındıran bir coğrafyaya sahiptir. Henüz çok yeni olan bu oluşum hızlı bir şekilde büyümüş ve uluslararası bir entegrasyon olmuştur (Yıldırım, 2006).

Örgüt; bugün hedefine bölgesel bir güç olmaktan ziyade küreselleşmeyi önemseyerek uluslararası örgüt haline gelmiştir ve her geçen gün daha başarılı olmaya devam etmektedir. Bu oluşumun başarılı olmasındaki üç neden; ortak çıkarların olması, uluslararası gelişmelere karşı ortak bir tavır benimsenmesi ve karşılaşılan sorunların aşamalı bir şekilde çözülmesi olarak sayılabilir (Sarı, 2015).

ŞİÖ bugünkü şekli itibariyle Avrasya kıtasının % 60'ını ve Dünya nüfusunun nerdeyse yarısını oluşturmaktadır. Dünya'nın en büyük uluslararası örgütlerinden biridir (Zeyrek, 2010). Ayrıca, ŞİÖ; dünya ekonomisinin %20'sini oluşturmaktadır (Eren, 2017).

3.İhracat Rekabet Gücünü Ölçmeye Yönelik Yaklaşımlar

Balassa endeksi (RCA), bir ülkenin herhangi bir sektördeki toplam ihracat payının, söz konusu sektörde dünyanın toplam ihracat payına oranını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle; bir ülkenin bir ürün veya sektördeki yurtiçi uzmanlaşmasını, dünyanın uzmanlaşması ile karşılaştırmaktadır (Kösekahyaoğlu & Sarıçoban, 2017). Balassa Endeksi şu şekilde formüle edilmiştir (Balassa, 1965) :

$$RCA_{jkt} = \frac{X_{kt}^j / X_t^j}{X_{kt}^w / X_t^w}$$

RCA > 1 ise; söz konusu ülke, o ürünün ihracatında uzmanlaşmıştır ve rekabet gücüne sahiptir. RCA < 1 ise; söz konusu ülke, o ürünün ihracatında uzmanlaşmamıştır ve rekabet dezavantajı vardır. Eğer endeks değeri (RCA); 1 ile 2 arasında ise zayıf üstünlük, 2 ile 4 arasında ise orta derecede üstünlük, 4 ve üstünde ise güçlü üstünlük söz konusudur (Çeştepe, 2012).

Vollrath Endeksi (RXA), Balassa Endeksini geliştirerek rekabet gücünü alternatif olarak ölçen yöntemler geliştirmiştir. Vollrath'ın Balassa Endeksi'ne yaptığı katkılar ile ülkelerin verilerinin iki defa hesaplanması önlenmiştir. Endüstri içi ticaretin önemi net ihracatın ölçümüne dayanmaktadır. Vollrath Endeksi, Balassa Endeksinden farklı olarak ülkelerin ve sektörlerin çifte hesaplanmasını önlemektedir (Erkan, 2016). Vollrath Endeksi şu şekilde formüle edilmiştir (Vollrath, 1991):

$$RXA_{kt}^j = \frac{X_{kt}^j / X_{-kt}^j}{X_{kt}^{-j} / X_{-kt}^{-j}}$$

Vollrath Endeksi de Balassa Endeksi ile aynı şekilde yorumlanmaktadır. RXA > 1 ise rekabet gücü bulunmakta, RXA < 1 ise rekabet gücü bulunmamaktadır.

Net Ticaret Endeksi (NET), belirli bir sektörde net ihracatın, ihracat ve ithalatın toplamına (dış ticaret hacmine) bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Bu endeks, ülkenin toplam yaptığı ticaret ile dünyanın geri kalanıyla olan ticari hareketlerinin değerlendirmesini yapmaktadır. Bu bağlamda, endeks endüstri içi ticareti ölçmek ve ülkenin ticari performansını belirlemek amacıyla kullanılmaktadır (Kösekahyaoğlu & Sarıçoban, 2017). NET aşağıdaki gibi formüle edilmektedir:

$$NET_{kt}^j = \frac{X_{kt}^j - M_{kt}^j}{X_{kt}^j + M_{kt}^j}$$

Endeks, -1 ile +1 arasında değer almaktadır. NET değerinin pozitif çıkması, ülkenin söz konusu üründe (sektörde) uzmanlaştığını, diğer bir ifadeyle, rekabet gücünün varlığını gösterir. NET değerinin negatif çıkması, ülkenin söz konusu üründe (sektörde) uzmanlaşmadığını, diğer bir ifadeyle, rekabet gücünün olmadığını gösterir.

İhracat-İthalat Oranı Endeksi (İİO), ülkenin belli bir ürün grubunun dış ticaretine ilişkin ekonomik performansını, rekabet gücünü ve özellikle de uzmanlaşma düzeyini göstermektedir. Endeks, herhangi bir üründe ülkenin ihracat payının, ithalat payına oranını göstermektedir (Balassa, 1977).

İİO şu şekilde formüle edilmektedir:

$$\text{İİO}_{kt}^j = \frac{X_{kt}^j / X_t^j}{M_{kt}^j / M_t^j}$$

Eğer İİO > 1 ise söz konusu ülke rekabet gücüne sahiptir, İİO < 1 ise ülke rekabet gücüne sahip değildir. Endeksin logaritmik formunda eğer İİO > 0.50 ise, söz konusu ülkenin rekabet gücü yüksektir. İİO < -0.50 ise, söz konusu ülkenin rekabet gücü düşüktür. -0.50 < İİO < 0.50 ise, söz konusu ülkenin rekabet gücü marjinal sınırdadır.

Lafay Endeksi sadece ihracat verilerini değil aynı zamanda ithalat verilerini de kullanarak endüstri içi ticaretin ve yeniden ihracat akışlarının ölçülmesine izin vermektedir (Desai, 2012).

Lafay Endeksi (LI), $100 \left[\frac{X-M}{X+M} - \frac{\sum X-M}{\sum X+M} \right] \frac{X+M}{\sum X+M}$ şeklinde formüle edilmektedir.

Lafay Endeksi (LI) -50 ile +50 arasında değer almaktadır (Desai, 2012). Eğer Lafay Endeksi sonucu sıfırdan büyük olursa (LI > 0), ülke o sektörde karşılaştırmalı avantaja sahiptir. Aksine, endeks sonucu sıfırdan küçük olursa (LI < 0), ülke o sektörde karşılaştırmalı dezavantaja sahiptir (Reyes, 2014).

Ticaret Dengesine Katkısı Ölçen RCA katsayısı (CTBRCA), belirli bir ürün grubunun toplam ticarete katkısını ölçmekte ve ülkenin esas ticaret dengesini göstermektedir. Endeks şu şekilde formüle edilmektedir (Kösekahyaoglu & Sarıçoban, 2017):

$$\text{CTBRCA}_{kt}^j = \left[\frac{X_{kt}^j - M_{kt}^j}{X_t^j + M_t^j} \right] - \left[\frac{X_t^j - M_t^j}{X_t^j + M_t^j} \right] \times \left[\frac{X_{kt}^j + M_{kt}^j}{X_t^j + M_t^j} \right] \times 10000$$

Endeks değeri, sıfırdan büyükse (CTB > 0) ülkenin rekabet üstünlüğü bulunmaktadır. Endeks değeri sıfırdan küçükse (CTB < 0) ülkenin rekabet üstünlüğü bulunmamaktadır (Sujova, Hlavackova, & Marcinekova, 2015).

4. Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin Rekabet Gücü Analizi

Analizlerde yıllara ilişkin rekabet gücü skorlarının ortalama değerleri alınırken “uygun ortalama” kullanılmıştır. Uygun ortalama, serideki (yıl) en yüksek ve en düşük değer yok sayılıp, ortalama değerine göre hesaplanmasıdır. Örneğin, çalışmada 17 yıllık (2000-2016) analiz yapılmış olup, ortalama değer 15 yıla göre hesaplanmıştır. Buradaki amaç, bazı yıllara ilişkin olağan dışı olumlu ve olumsuz gelişmeler (arz şokları, iklim değişiklikleri, politik gelişmeler, doğal felaketler vb.) nedeniyle bazı yıllarda ülkelerin belli ürün gruplarındaki üretim ve ihracat değerleri aşırı yüksek veya düşük çıkabilir. Bu nedenle, uygun ortalama değerinin hesaplanmasıyla serideki maksimum ve minimum değer elemine edilip yeni bir ortalama elde edilmiş olur (Erkan, 2012).

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün teknolojik ürün ihracatındaki rekabet gücü, SITC Rev. 3, 2 haneli ürün bazında, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi, Net Ticaret Endeksi, İhracat-İthalat Oranı Endeksi, Lafay Endeksi, Ticaret Dengesine Katkısı Ölçen RCA Katsayısı Endeksleriyle analiz edilmiştir.

4.1 Balassa Endeksi Analizi

Ülkelerin rekabet güçlerinin analiz edilebilmesi için kullanılan endekslerden en yaygın Balassa'nın RCA katsayısıdır (Khatibi, 2008).

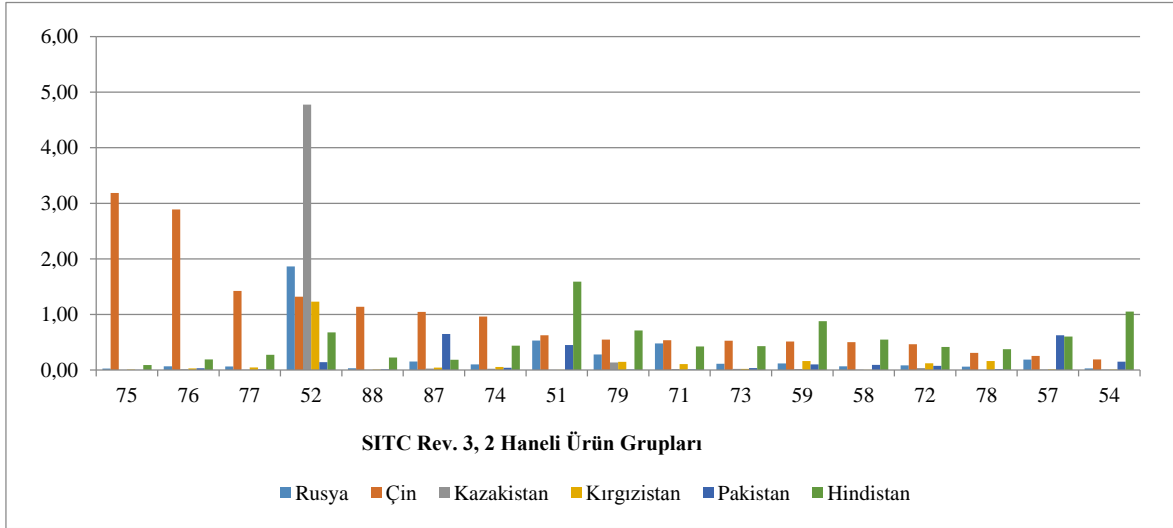
Tablo 1: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin Balassa Endeksi Analiz Skorları (SITC Rev. 3, 2 haneli ürün grupları, 2000-2016)

Ürün Kodu	Ürün Adı	Rusya	Çin	Kazakistan	Kırgızistan	Pakistan	Hindistan
51	Organik kimyasal ürünler	0.53	0.62	0.00	0.00	0.45	1.59
52	İnorganik kimyasal ürünler	1.86	1.32	4.77	1.23	0.14	0.68
54	Tıp ve eczacılık ürünleri	0.03	0.19	0.01	0.01	0.15	1.05
57	İlk şekildeki plastikler	0.19	0.26	0.01	0.01	0.62	0.60
58	İlk şekilde olmayan plastikler	0.07	0.50	0.01	0.00	0.09	0.55
59	Başka yerlerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünler	0.12	0.51	0.02	0.16	0.10	0.88
71	Güç üreten makineler ve araçlar	0.48	0.54	0.02	0.11	0.01	0.42
72	Belirli sanayiler için özel makineler	0.08	0.46	0.03	0.12	0.08	0.42
73	Metal işleme makineleri	0.11	0.53	0.02	0.02	0.04	0.43
74	Diğer genel endüstri makine/cihazların aksamaları	0.10	0.96	0.02	0.05	0.04	0.44
75	Büro ve otomatik veri işleme makineleri	0.03	3.19	0.01	0.01	0.00	0.09
76	Haberleşme, ses kaydetme cihaz ve araçları	0.07	2.89	0.01	0.03	0.03	0.19
77	Elektrik makineleri vb. aksam, parçaları	0.06	1.42	0.01	0.05	0.01	0.27
78	Motorlu kara taşıtları	0.06	0.31	0.00	0.16	0.01	0.38
79	Diğer taşıt araçları	0.28	0.55	0.14	0.15	0.01	0.71

87	Mesleki, kontrol alet ve cihazları	0.15	1.05	0.03	0.04	0.65	0.19
88	Fotoğraf malzemesi, optik eşya, saatler	0.03	1.14	0.00	0.01	0.01	0.22

Kaynak: (COMTRADE, 2018)

Tablo 1’de görüldüğü gibi Balassa Endeksi analiz skorlarına göre; Rusya’nın ve Kırgızistan’ın inorganik kimyasal ürünlerde rekabet gücü zayıftır. Kazakistan’ın ise söz konusu ürün grubunda güçlü bir rekabet gücü bulunmaktadır. Hindistan’ın organik kimyasal ürün ile tıp ve eczacılık ürünlerinde rekabet gücü zayıf, Çin’in büro ve otomatik makineler, haberleşme ve ses kayıt cihazları ürün gruplarında rekabet gücü orta, elektrikli makineler, inorganik kimyasal ürünler, fotoğraf malzemesi ve optik eşya ve kontrol alet ve cihazlarında ise zayıf olarak rekabet gücü bulunmaktadır. Pakistan’ın ise Ar-Ge bazlı hiçbir üründe rekabet gücü bulunmamaktadır.

Şekil 1: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin Balassa Endeksi Analiz Skorları (2000-2016)

4.2 Vollrath Endeksi Analizi

Vollrath Balassa Endeksini, Nispi İhracat Avantajı Endeksi, Nispi İthalat Avantajı Endeksi, Nispi Ticaret Avantajı Endeksi ve Açıklanmış Rekabet Gücü Endeksi ile genişletmiştir. Vollrath Endeksi ile Balassa Endeksi sonuçları genellikle birbirine yakın çıkmaktadır. Ancak, bir ülkenin bir sektördeki ihracatı dünya ihracatında çok önemli bir rol oynuyorsa bu durumda Vollrath endeksi Balassa Endeksinden daha yüksek çıkmaktadır (Erkan, Erdoğan, & Kara, 2018).

Vollrath Endeksi analiz skorları da Balassa Endeksi skorları ile paralellik göstermektedir. Tablo 2’de görüldüğü gibi Vollrath Endeksi analiz sonuçlarını, Balassa Endeksi sonuçları ile nerdeyse aynıdır ve aynı ürün gruplarında rekabet gücünün bulunduğu görülmektedir.

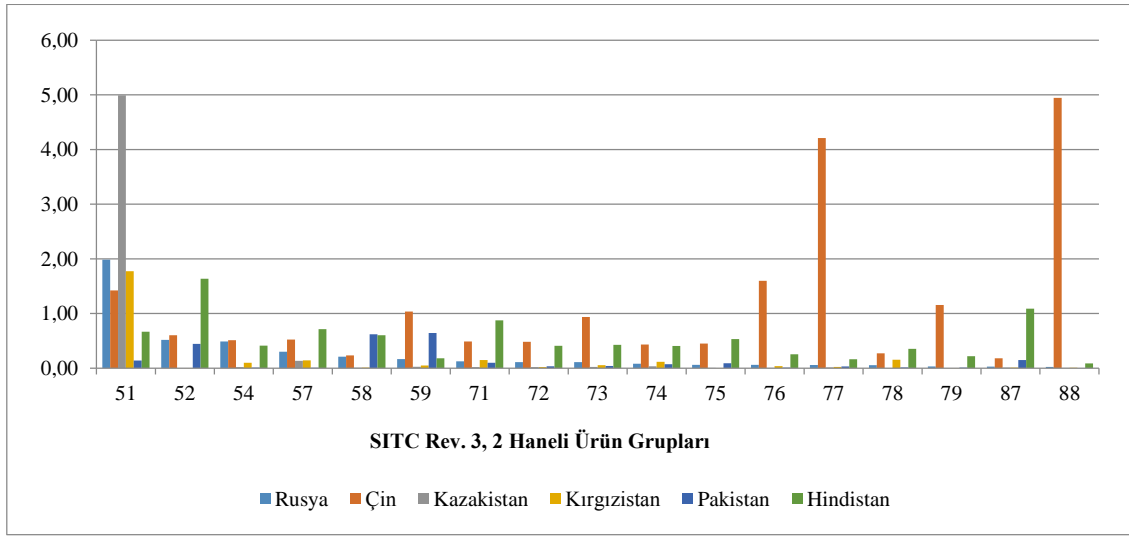
Tablo 2: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin Vollrath Endeksi Analiz Skorları (SITC Rev. 3, 2 haneli ürün grupları, 2000-2016)

Ürün Kodu	Ürün Adı	Rusya	Çin	Kazakistan	Kırgızistan	Pakistan	Hindistan
51	Organik kimyasal ürünler	0.52	0.60	0.00	0.00	0.44	1.64
52	İnorganik kimyasal ürünler	1.98	1.42	4.99	1.77	0.14	0.67
54	Tıp ve eczacılık ürünleri	0.03	0.18	0.01	0.01	0.15	1.09
57	İlk şeklindeki plastikler	0.21	0.23	0.01	0.01	0.62	0.60
58	İlk şekilde olmayan plastikler	0.06	0.45	0.01	0.00	0.09	0.53
59	Başka yerlerde belirtilmeyen kimyasal maddeler ve ürünler	0.13	0.49	0.02	0.15	0.10	0.88
71	Güç üreten makineler ve araçlar	0.49	0.51	0.02	0.10	0.01	0.41
72	Belirli sanayiler için özel makineler	0.08	0.43	0.03	0.12	0.07	0.41
73	Metal işleme makineleri	0.11	0.48	0.02	0.02	0.04	0.41
74	Diğer genel endüstri makine/cihazların aksamları	0.11	0.94	0.02	0.05	0.04	0.43
75	Büro ve otomatik veri işleme makineleri	0.02	4.95	0.00	0.01	0.00	0.09
76	Haberleşme, ses kaydetme cihaz ve araçları	0.06	4.21	0.01	0.02	0.03	0.16
77	Elektrik makineleri vb. aksam, parçaları	0.06	1.60	0.01	0.04	0.01	0.26
78	Motorlu kara taşıtları	0.05	0.27	0.00	0.16	0.01	0.35
79	Diğer taşıt araçları	0.30	0.53	0.13	0.14	0.01	0.71
87	Mesleki, kontrol alet ve cihazları	0.17	1.03	0.02	0.05	0.64	0.18

88	Fotoğraf malzemesi, optik eşya, saatler	0.03	1.16	0.00	0.00	0.01	0.22
----	---	------	------	------	------	------	------

Kaynak: (COMTRADE, 2018)

Tablo 2 ve Grafik 2’de görüldüğü gibi; Vollrah Endeksi analiz skorlarına göre; Rusya’nın ve Kırgızistan’ın inorganik kimyasal ürünlerde rekabet gücü zayıftır. Kazakistan’ın ise söz konusu ürün grubunda güçlü bir rekabet gücü bulunmaktadır. Hindistan’ın organik kimyasal ürün ile tıp ve eczacılık ürünlerinde rekabet gücü zayıf, Çin’in büro ve otomatik makineler, haberleşme ve ses kayıt cihazları ürün gruplarında güçlü derecede rekabet gücü bulunmaktadır. Çin’in elektrikli makineler, inorganik kimyasal ürünler, fotoğraf malzemesi ve optik eşya ve kontrol alet ve cihazlarında ise zayıf olarak rekabet gücü bulunmaktadır. Pakistan’ın ise Ar-Ge bazlı hiçbir üründe rekabet gücü bulunmamaktadır.

Şekil 2: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri’nin Vollrath Endeksi Analiz Skorları (2000-2016)

4.3 Net Ticaret Endeksi Analizi

Net Ticaret Endeksi; bir ülkenin ihracatı ile ithalatı arasındaki farkın (net ihracat), ihracatı ile ithalatı toplamına (dış ticaret hacmi) oranını ifade etmektedir.

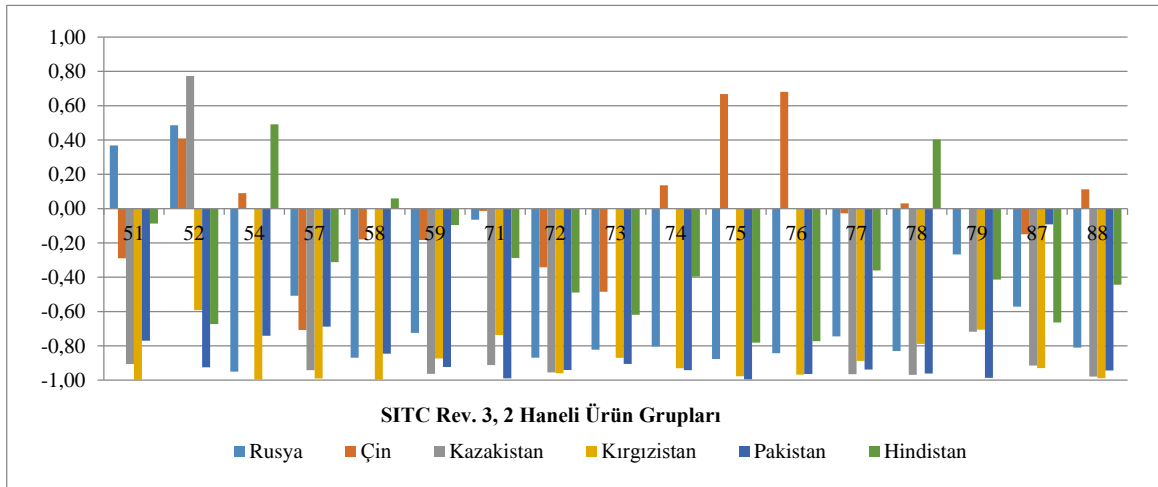
Şekil 3’te görüldüğü gibi, Net Ticaret Endeksi analiz sonuçları; Rusya’nın, organik ve inorganik kimyasal ürünlerinde, Kazakistan’ın inorganik kimyasal ürünlerinde, Hindistan’ın tıp ve eczacılık ürünlerinde uzmanlaştığını göstermektedir.

Tablo 3: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin Net Ticaret Endeksi'ne Göre Uzmanlaştığı Ürün Grupları (SITC Rev. 3, ürün grupları, 2000-2016)

Ülke	Rusya
Ürün Grubu	(51) Organik kimyasal ürünler, (52) İnorganik kimyasal ürünler
Ülke	Çin
Ürün Grubu	(52) İnorganik kimyasal ürünler, (54) Tıp ve eczacılık ürünleri, (74) Diğer genel endüstri makine/ cihazların aksamaları, (75) Büro ve otomatik makineler, (76) Haberleşme ve ses kayıt cihazları, (78) Motorlu kara taşıtları, (88) Optik eşya ve saatler
Ülke	Kazakistan
Ürün Grubu	(52) İnorganik kimyasal ürünler
Ülke	Hindistan
Ürün Grubu	(54) Tıp ve eczacılık ürünleri, (58) İlk şekilde olmayan plastikler, (78) Motorlu kara taşıtları
Ülke	Kırgızistan
Ürün Grubu	-
Ülke	Pakistan
Ürün Grubu	-

Kaynak: (COMTRADE, 2018)

Ayrıca, Çin'in büro ve otomatik makineler, haberleşme ve ses kayıt cihazları, motorlu kara taşıtları, makine ve cihaz aksamaları, tıp ve eczacılık ürünleri, inorganik kimyasal ürünler, fotoğraf malzemesi ve optik eşya ve kontrol alet ve cihazları olmak üzere tam 8 ürün grubunda rekabet gücünün bulunduğu görülmektedir. Pakistan'ın ve Kırgızistan'ın ise Ar-Ge bazlı hiçbir üründe uzmanlaşmadığı görülmektedir.

Şekil 3: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin Net Ticaret Endeksi Analiz Skorları (2000-2016)

4.4 İhracat-İthalat Oranı Endeksi Analizi

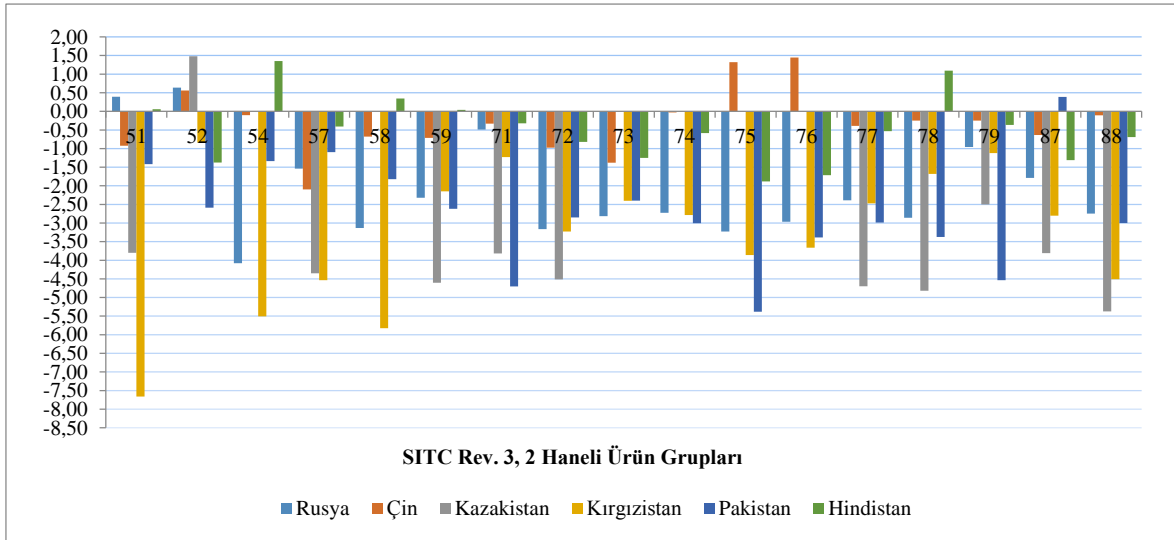
İhracat-İthalat Oranı Endeksi bir ülkenin bir sektördeki ihracatının toplam ihracatına oranının, o ülkenin aynı sektördeki ithalatının toplam ithalat oranına bölünmesiyle elde edilmektedir.

Tablo 4: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin İhracat-İthalat Oranı Endeksi'ne Göre Uzmanlaştığı Ürün Grupları (SITC Rev. 3, ürün grupları, 2000-2016)

Ülke	Rusya
Ürün Grubu	(52) İnorganik kimyasal ürünler
Ülke	Çin
Ürün Grubu	(52) İnorganik kimyasal ürünler, (75) Büro ve otomatik makineler, (76) Haberleşme ve ses kayıt cihazları
Ülke	Kazakistan
Ürün Grubu	(52) İnorganik kimyasal ürünler
Ülke	Hindistan
Ürün Grubu	(54) Tıp ve eczacılık ürünleri, (78) Motorlu kara taşıtları
Ülke	Kırgızistan
Ürün Grubu	-
Ülke	Pakistan
Ürün Grubu	-

Kaynak: (COMTRADE, 2018)

İhracat-İthalat Oranı Endeksi analiz skorlarında “ln” değerleri dikkate alınmıştır. Buna göre; “ln” değerlerinin 0.50'nin üzerinde olması halinde, ülkenin söz konusu üründe rekabet gücü yüksektir. Endeksin “ln” değerlerinin 0.50 ile -0.50 arasında değer alması durumunda, ülkenin rekabet gücü marjinal seviyedir.

Şekil 4: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin İhracat-İthalat Oranı Endeksi Analiz Skorları (2000-2016)

Şekil 4'te görüldüğü üzere, Rusya'nın inorganik kimyasal ürünlerde rekabet gücü yüksek, organik kimyasal ürünlerde ise rekabet gücü marjinal sınırdadır. Kazakistan'ın

inorganik kimyasal ürünlerde rekabet gücü yüksektir. Hindistan'ın tıp ve eczacılık ürünleri ve motorlu kara taşıtlarında rekabet gücü yüksek, organik kimyasal ürünler, ilk şekilde olmayan plastik, ilk şekildeki plastik, kimyasal madde ve ürünler, güç üreten makine ve araçlar ve diğer taşıt araçlarında rekabet gücü marjinal sınırdadır. Çin'in büro ve otomatik makineler, haberleşme ve ses kayıt cihazları, inorganik kimyasal ürünlerde rekabet gücü yüksek, güç üreten makinalar, makine ve cihaz aksamaları, motorlu kara taşıtları, diğer taşıt araçları ile optik eşya ve saatlerde rekabet gücü marjinal sınırdadır. Pakistan'ın ve Kırgızistan'ın ise Ar-Ge bazlı hiçbir üründe rekabet gücü bulunmamaktadır.

4.5 Lafay Endeksi Analizi

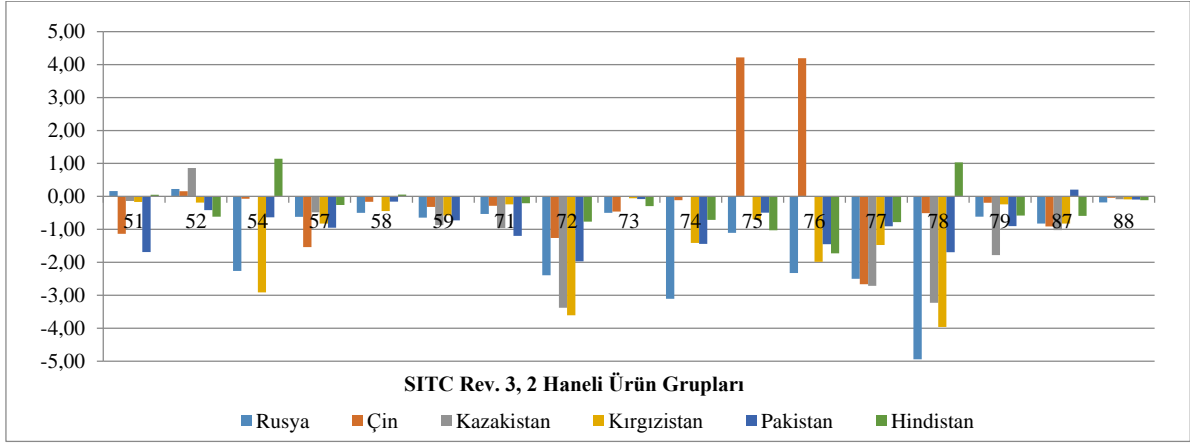
Lafay endeksi, bir ülkenin veya bir ülke grubunun, sektörel bazda analizini yapmakta, ülkenin o sektördeki uzmanlaşmasını ve sektörün dış ticaret yapısı içindeki konumunu, analiz etmeyi kolaylaştırmaktadır (Zaghini, 2005).

Tablo 5: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin Lafay Endeksi'ne Göre Uzmanlaştığı Ürün Grupları (SITC Rev. 3, ürün grupları, 2000-2016)

Ülke	Rusya
Ürün Grubu	(51) Organik kimyasal ürünler, (52) İnorganik kimyasal ürünler
Ülke	Çin
Ürün Grubu	(52) İnorganik kimyasal ürünler, (75) Büro ve otomatik makineler, (76) Haberleşme ve ses kayıt cihazları
Ülke	Kazakistan
Ürün Grubu	(52) İnorganik kimyasal ürünler
Ülke	Hindistan
Ürün Grubu	(51) Organik kimyasal ürünler, (54) Tıp ve eczacılık ürünleri, (58) İlk şekilde olmayan plastikler, (59) Kimyasal madde ve ürünler, (78) Motorlu kara taşıtları
Ülke	Kırgızistan
Ürün Grubu	-
Ülke	Pakistan
Ürün Grubu	(87) Kontrol alet ve cihazları

Kaynak: (COMTRADE, 2018)

Şekil 5'te görüldüğü gibi Lafay Endeksi analiz skorlarına göre; Rusya'nın, organik ve inorganik kimyasal ürünlerde, Kazakistan'ın inorganik kimyasal ürünlerde, Hindistan'ın organik kimyasal ürünler, ilk şekilde olmayan plastikler ile tıp ve eczacılık ürünlerinde, Çin'in büro ve otomatik makineler, haberleşme ve ses kayıt cihazları, inorganik kimyasal ürünlerde, uzmanlaştığı görülmektedir. Pakistan'ın sadece kontrol alet ve cihazları ürün grubunda uzmanlaştığı ve Kırgızistan'ın ise Ar-Ge bazlı hiçbir üründe uzmanlaşmadığı görülmektedir.

Şekil 5: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin Lafay Endeksi Analiz Skorları (2000-2016)

4.6 Ticaret Dengesine Katkı Ölçen RCA Endeksi Analizi

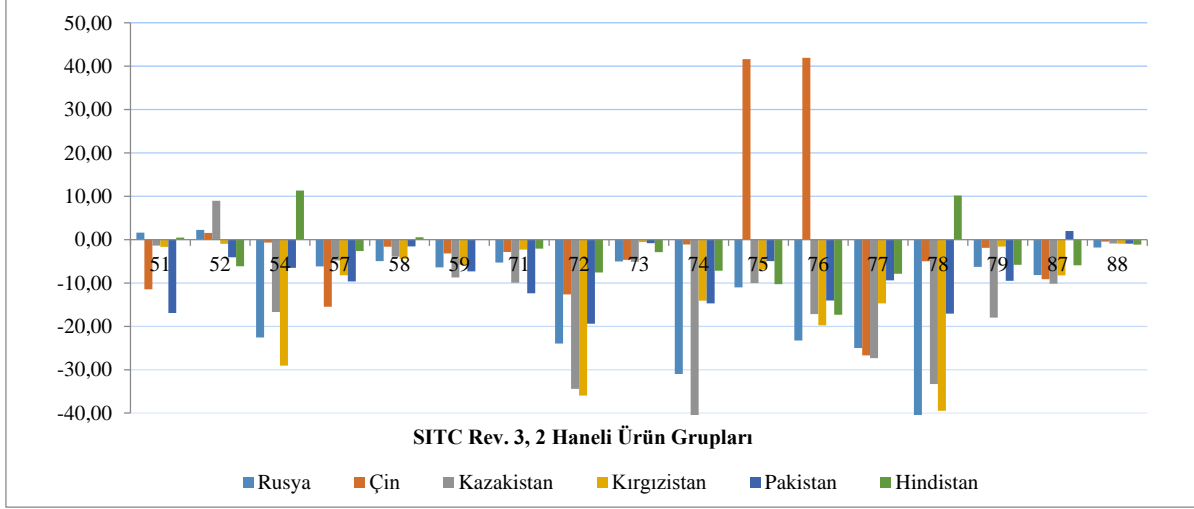
Rekabet gücünü ölçmeye yönelik alternatif bir yaklaşım olan ticaret dengesine katkı ölçen RCA endeksi, ülkenin esas ticaret dengesini göstermesi açısından da oldukça önemlidir (Kösekahyaoğlu & Sarıçoban, 2017).

Tablo 6: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin Ticaret Dengesine Katkı Ölçen RCA Endeksi'ne Göre Uzmanlaştığı Ürün Grupları (SITC Rev. 3, ürün grupları, 2000-2016)

Ülke	Rusya
Ürün Grubu	(51) Organik kimyasal ürünler, (52) İnorganik kimyasal ürünler
Ülke	Çin
Ürün Grubu	(52) İnorganik kimyasal ürünler, (75) Büro ve otomatik makineler, (76) Haberleşme ve ses kayıt cihazları
Ülke	Kazakistan
Ürün Grubu	(52) İnorganik kimyasal ürünler
Ülke	Hindistan
Ürün Grubu	(51) Organik kimyasal ürünler, (54) Tıp ve eczacılık ürünleri, (58) İlk şekilde olmayan plastikler, (59) Kimyasal maddeler ve ürünler, (78) Motorlu kara taşıtları
Ülke	Kırgızistan
Ürün Grubu	-
Ülke	Pakistan
Ürün Grubu	(87) Kontrol alet ve cihazları

Kaynak: (COMTRADE, 2018)

Şekil 6’da görüldüğü gibi Ticaret Dengesine Katkısı Ölçen RCA Endeksi analiz skorlarına göre; Rusya’da, organik ve inorganik kimyasal ürünler, Kazakistan’da inorganik kimyasal ürünler, Hindistan’da organik kimyasal ürünler, ilk şekilde olmayan plastikler, kimyasal maddeler ve ürünler ile tıp ve eczacılık ürünleri, Çin’de büro ve otomatik makineler, haberleşme ve ses kayıt cihazları, inorganik kimyasal ürünler ticaret dengesine katkı sağlamaktadır. Pakistan’da sadece kontrol alet ve cihazları katkı sağlarken Kırgızistan’da hiçbir Ar-Ge bazlı ürün ticaret dengesine katkı sağlayamamaktadır.

Şekil 6: Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeleri'nin Ticaret Dengesine Katkısı Ölçen RCA Endeksi Analiz Skorları (2000-2016)

5. Sonuç

Bu çalışmada SITC Rev. 3, 2 haneli ürün bazında açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük katsayıları kullanılarak, Şanghay İşbirliği Örgütü üyelerinin 2000-2016 yıllarına ilişkin katma değeri yüksek ürün ihracatındaki uzmanlaşma düzeylerinin belirlenmesi (ihracatındaki uzmanlaşmaların teknolojiye ve Ar-Ge'ye dayanıp dayanmadığının ölçülmesi) amaçlanmıştır. Buradaki temel amaç, sözü edilen ülkelerin ihracatındaki karşılaştırmalı üstünlüklerin (rekabet gücünün) ve uzmanlaşmaların teknolojiye ve Ar-Ge'ye dayanıp dayanmadığının ölçülmesidir.

Günümüzde ülkelerin hangi ürün gruplarında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu ve uluslararası rekabet gücünü artıran ana etkenin ne olduğunu belirlemek ve ihracatını buna göre şekillendirmek oldukça önemlidir. Burada önemli olan, ülkelerin ihraç ve ithal ettikleri ürün miktarlarının azlığı ya da çokluğu değil, ihraç ve ithal ettikleri malların faktör donatılarının neler olduğudur. Keza, ülkelerin katma değeri yüksek ürün gruplarının ihracatında uzmanlaşması, ülkelerin rekabet gücünü artıran önemli bir unsurdur. Bu bağlamda, küresel piyasalarda rekabet gücü yüksek olan gelişmiş ülkeler incelendiğinde, özellikle ihracatlarının önemli bölümünün bilgi ve teknoloji yoğun Ar-Ge bazlı ürünlerden oluştuğu görülmektedir.

Yapılan analizler sonucunda elde edilen sonuçlara göre, söz konusu ülkelerin, ağırlıklı olarak katma değeri yüksek ürünlerin ihracatında uzmanlaşmadıkları görülmektedir. Ancak, özellikle Çin bu ülkeler arasında, son yıllarda Ar-Ge bazlı ürünlerin rekabet güçlerindeki artış ile pozitif yönde ayrılmaktadır. Örgüt üyelerinin Ar-Ge bazlı ürünlerin ihracatında rekabet dezavantajının bulunması nedeniyle, bu ürünlerin ithalatında dışa bağımlı olmalarını zorunlu kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, sözü edilen ülkelerin dış ticaret açıklarının artması ile birlikte

dış ticaret hadlerinin olumsuz olması olasıdır. Örgüt üyelerinin katma değeri yüksek Ar-Ge bazlı ürünlerin üretimine, inovasyona, markalaşmaya daha fazla ağırlık vermesi ve ekonomi politikalarını buna göre oluşturması, emek stokunun niteliğini ve verimliliğini artırması bu ülkelerin lehine olacaktır. Örgüt üyeleri, sürekli olarak teknolojik bir yenilik ile bunu pekiştirmeli ve katma değeri yüksek ürün gruplarının ihracatını artırmak amaçlı yapacağı bir dizi düzenlemede bulunmalıdır. Bu doğrultuda, özellikle Ar-Ge bazlı ürün üretimine yapılacak yatırımlar, söz konusu ülke grubunun uluslararası piyasalarda rekabet gücünü zamanla artıracaktır.

KAYNAKÇA

- Azarkan, E. (2009). The Relations Between Central Asian and United States, China and Russian within the Framework of the Shanghai Cooperation Organization. *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, 1-21.
- Balassa, B. (1965). Trade Liberalisation and "Revealed" Comparative Advantage. *The Manchester School of Economic and Social Studies*, 99-123.
- Balassa, B. (1977). Revealed Comparative Advantage Revisited: An Analysis of Relative Export Shares of the Industrial Countries 1953-1971. *The Manchester School*, 327-344.
- COMTRADE. (2018). 10 2018, 07 tarihinde World Integrated Trade Solution: <https://wits.worldbank.org/WITS/WITS/Restricted/Login.aspx> adresinden alındı
- Çeştepe, H. (2012). Türkiye'nin Seçilmiş Ortadoğu Ülkeleriyle Ticaretinin Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23-43.
- Çolakoğlu, S. (2004). Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Çin. *Uluslararası İlişkiler*, 173-197.
- Desai, F. P. (2012). Trends in fragmentation of production: A comparative study of Asia and Latin America. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 37, 217-229.
- Eren, E. (2017). Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türk Dış Politikasında Gelecek Perspektifi. *Stratejic Public Management Journal*, 77-94.
- Erkan, B. (2012). BRIC Ülkeleri ve Türkiye'nin İhracat Uzmanlaşma ve Rekabet Düzeylerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 101-131.
- Erkan, B. (2016). Türkiye'nin Canlı Hayvan, Et ve Deniz Ürünleri İhracatındaki Rekabet Gücünün Analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1843-1864.
- Erkan, B., Erdoğan, N., & Kara, O. (2018). The Power of Competitiveness of the Toy Sector in Turkey and the Necessity of Specialized Toy Organized Industrial Zones. O. Kara (Dü.) içinde, *Global and Regional Studies in terms of Economical and Social Issues* (s. 10-30). Almatı / Kazakistan: Al-Farabi Kazakh National University .

- Khatibi, A. (2008). Kazakhstan's Revealed Comparative Advantage Vis-A-Vis the EU 27 . *ECIPE Working Paper*, 1-13.
- Kösekahyaoglu, L., & Sarıçoban, K. (2017). Ticaret Sonrası Verilerle Rekabet Gücünün Ölçülmesinde Kullanılan İndeksler Üzerine Bir Literatür Taraması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 424-444.
- Reyes, G. U. (2014). Examining the Revealed Comparative Advantage of the ASEAN 6 Countries Using the Balassa Index and Lafay Index. *Journal of Global Business and Trade*, 10(1), 1-12.
- Sarı, A. A. (2015). *Tacikistan Ülke Raporu*. İstanbul: İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği Gençlik Kurulu.
- SCO. (2017). *Shangai Cooperation Organization About SCO*. 02 28, 2018 tarihinde Shangai Cooperation Organization: http://eng.sectesco.org/about_sco/ adresinden alındı
- Sujova, A., Hlavackova, P., & Marcinekova, K. (2015). Evaluating the Compettiveness of Wood Processing Industry. *Original Scientific Paper*, 281-288.
- Vollrath, T. L. (1991). A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensty Measures of Revealed Comparative Advantage. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 265-280.
- Yıldırım, B. (2006, 07 17). *Dünya Gündeminde Şanghay İşbirliği Örgütü (Dış Politikaya Yansımaları)*. 03 19, 2018 tarihinde Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/415/dunyanin_gundeminde_sangay_isbirligi_organu_dis_politikaya_yansim_alari adresinden alındı
- Zaghini, A. (2005). Evaluation of Trade Pattern in the New EU Member States. *Economics of Transition*, 629-658.
- Zeyrek, C. (2010). Orta Asya'da Etkin Bölgesel Bütünleşme Çabaları: Şanghay İşbirliği Örgütü. *Ege Akademik Bakış* , 871-884.